

Rafał Kosiński

Uniwersytet w Białymstoku

<https://orcid.org/0000-0003-1245-6729>

Obraz Konstantynopola w *Kronice* Wiktora z Tunnuny

<https://doi.org/10.15633/9788363241742.01>

Profesor Maciej Salamon w swych badaniach poświęcił wiele miejsca kwestii przenikania się świata łacińskiego i greckiego we wczesnym okresie bizantyńskim. Do najważniejszych należy jego monografia poświęcona środowisku kultury łacińskiej w Konstantynopolu w IV wieku, jak również liczne artykuły związane z tą tematyką¹.

1 M. Salamon, *Środowisko kultury łacińskiej w Konstantynopolu w IV wieku*, Katowice 1977. Profesor Salamon jest też autorem kilku artykułów, które poruszały wspomnianą problematykę, jak chociażby *Mnisi scytyjscy w Konstantynopolu (519–520 r.)*, „Balcanica Posnaniensia” 1 (1984), s. 325–338 czy *Jordanes w środowisku Konstantynopola połowy VI wieku. Uwagi wstępne*, „Balcanica Posnaniensia” 5 (1990), s. 405–415.

Napływ wielu przedstawicieli kręgu kultury łacińskiej do Konstantynopola nastąpił nie tylko w IV wieku, ale również w okresie panowania cesarza Justyniana, zwłaszcza w wyniku wojen prowadzonych w Afryce i Italii². Jednym z takich przybyszów, choć przymusowym, był biskup afrykańskiego miasta Tunnuny – Wiktor.

O pochodzeniu Wiktora i jego wczesnej karierze kościelnej niewiele wiemy, a niemal wszelkie informacje z nim związane pochodzą z jego *Kroniki*. W niewielkim stopniu możemy je uzupełnić w oparciu o pracę Izydora z Seville *De viris illustribus*, która poświęca Wiktorowi jeden z rozdziałów³. Wiktor urodził się najprawdopodobniej na przełomie V i VI wieku⁴ i w bliżej nieznanym czasie został biskupem jednego z afrykańskich miasteczek, noszącego prawdopodobnie nazwę Tunnuna⁵. Pod rokiem 555 w swej *Kronice* podaje szereg informacji autobiograficznych: po wcześniejszym uwięzieniu go na Balearach – za swój sprzeciw wobec polityki cesarza Justyniana w kwestii potępienia tzw. Trzech Rozdziałów⁶ – został

-
- 2 Przykładowo nad Bosforem schronienie w czasie wojen gockich w Italii znalazł chociażby Kasjodor z grupą towarzyszy, przebywał tam również papież Wigiliusz. Z kolei w celach pobierania nauk dłuższy pobyt w Konstantynopolu spędził pochodzący z wizygockiej Hiszpanii Jan z Biclara, a po utracie swego majątku w Afryce udał się tam Koryppus.
 - 3 Por. C. Cardelle de Hartmann, *Introducción*, [w:] *Victoris Tunnunensis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesaraugustanis et Iohannis Biclarenensis Chronico*, ed. C. Cardelle de Hartmann, Turnhout 2001 (Corpus Christianorum. Series Latina 173 A), s. 97*; S. Adamiak, *African Authors in East in Times of Justinian: Their Works and Sources*, „Res Gestae” 5 (2017), s. 41.
 - 4 Por. S. Elmoujahid, *Kronika Iohanna z Biclara. Vizigótski králové a římští císařové očima pozdněantického kronikáře*, Brno 2016, s. 212.
 - 5 Nazwa biskupiej siedziby Wiktora funkcjonuje w rękopisach w wielu odmianach. A. Placanica (*Da Cartagine a Bisanzio: per la biografia di Vittore Tunnunense*, „Vetera Christianorum” 26 (1989), s. 330–332 i *Introduzione*, [w:] V. da Tunnuna, *Chronica. Chiesa e impero nell'età di Giustiniano*, a cura di A. Placanica, Firenze 1997, s. xi) oraz C. Cardelle de Hartmann (*Introducción*, s. 97*–98*) opowiadają się jednak za Tunnuną, chociaż ta ostatnia badaczka nie wyklucza kategorycznie innych wersji: Tonna lub Tunnona.
 - 6 Por. C. Cardelle de Hartmann, *Introducción*, s. 99*–100*. Por. A. Placanica, *Da Cartagine a Bisanzio*, s. 333 oraz A. Placanica, *Introduzione*, s. xi–xii. Chcąc zjednoczyć Kościół wschodni, rozdarzy konfliktem wokół postanowień soboru w Chalcedonie, cesarz Justynian szukał sposobu na pozyskanie przynajmniej części jego przeciwników. Postanowił w związku z tym usunąć z drogi do porozumienia przeszkołę, jaką stanowili teologowie antiocheńscy zrehabilitowani w czasie obrad chalcedońskich. Około 544 roku Justynian wydał edykt potępiający Teodora z Mopsuestii oraz te dzieła Teodoreta z Cyru i Ibasza z Edessy, które skierowane były przeciwko 12 anatemom Cyryla, czyli

umieszczony w pierw w klasztorze Mandracum w Kartaginie, następnie na wyspie Aegimuritana, a ostatecznie wraz z Teodorem, biskupem Cebarsussi, zesłany do Egiptu⁷. Nie wiemy dokładnie, kiedy Wiktor został uwięziony, nastąpiło to jednak w pierwszej połowie lat 50. VI wieku⁸. Wiktor przebywał nad Nilem kolejną dekadę, by w końcu w 564 roku zostać wezwanym wraz z Teodorem z Cebarsussi do Konstantynopola, gdzie miał odbyć w obecności cesarza dysputę ze stołecznym patriarchą Eutychiuszem w kwestii *Trzech Rozdziałów*, o czym informuje w swej *Kronice*⁹. Ponieważ Afrykańczycy pozostali nieugięci w swej obronie potępionych na rozkaz

owe *Trzy Rozdziały*. Atak na Teodora, Theodoreta i Ibsa wywołał w środowiskach Chalcedońskich opór, potępienie to było bowiem odbierane jako zanegowanie decyzji soboru w Chalcedonie, który Theodoreta i Ibsa oczyścił z oskarżenia o herezję. Chalcedońscy, zwłaszcza na Zachodzie, obawiali się, że podanie w wątpliwość decyzji soborowej w sprawie wspomnianych teologów w Chalcedonie w istocie podważa wszelkie inne decyzje soborowe, w tym kluczową formułę chrystologiczną. O wydarzeniach w Afryce w okresie sporu o *Trzy Rozdziały* – zob. Y. Modéran, *L'Afrique reconquise et les Trois Chapitres*, [w:] *The Crisis of the Oikoumene. The Three Chapters and the Failed Quest for Unity in the Sixth-Century Mediterranean*, eds. C. Chazelle i C. Cubitt, Turnhout 2007, s. 39–82.

- 7 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon* s.a. 555.2: „Victor Tunnensis ecclesiae episcopus, huius auctor operis, post custodias simulque et plagas, quas in insulis est Balearicis perpressus, necnon etiam in monasterio de Mandracum primo, ac secundo exilio Aegimuritanae insule, tertio Alexandriam una cum Theodoro Cebarsusitanae ecclesiae episcopo pro praefatorum trium capitulorum defensione exilio mittitur, et carceri castelli Diocletiani post praetorianum carcerem truditur”. Wszystkie cytaty z *Kroniki* Wiktora i jej tłumaczenie pochodzą z przygotowywanej przeze mnie pracy *Wiktor z Tunnuny i jego dzieło*.
- 8 Placanica uważa, że nastąpiło to po wyniesieniu do godności biskupa Kartaginy Prymozusa pod koniec 551 roku. Por. A. Placanica, *Introduzione*, s. xii oraz C. Cardelle de Hartmann, *Introducción*, s. 99*. Z kolei Yves Modéran łączy falę represji, w której jedną z ofiar był Wiktor, z konsekwencjami drugiego soboru w Konstantynopolu w 553 roku. Być może nastąpiła ona jeszcze w tym samym roku – zob. Y. Modéran, *L'Afrique reconquise et les Trois Chapitres*, s. 54–58, zwłaszcza nota 66. Francuski badacz uważa, że z narracji Wiktora wynika, że rok 555, pod którym umieścił swe wygnanie, dotyczy jedynie jego deportacji na Wschód, która nastąpiła jakiś czas po pierwszym uwięzieniu, nie zaś początku represji. Podobnie twierdzi C. Cardelle de Hartmann, *Introducción*, s. 99*–102*.
- 9 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon* s.a. 564/565: „Musicus, Brumasius, Donatus et Chrysonius episcopi de Africa et Victor ac Theodorus episcopi similiter ex Aegypto ad urbem regiam imperiali praecepto evocantur. Qui dum eidem Iustiniano principi praesentes praesenti, et postea Eutychio regiae urbis episcopo altercanti novae superstitioni resistunt, ab invicem segregati, per monasteria eiusdem urbis custodiae mittuntur”. Por. A. Placanica, *Introduzione*, s. xii.

Justyniana pism, Wiktor został umieszczony w jednym z konstantynopolitańskich klasztorów, gdzie doczekał śmierci cesarza.

Opierając się na informacji Izydora z Sewilii, który podaje, że Wiktor zmarł na wygnaniu, należy przyjąć, że biskup Tunnuny już nigdy nie powrócił do Afryki i zmarł w Konstantynopolu, najprawdopodobniej w roku 567, w którym kończy się jego *Kronika*, lub niedługo później¹⁰.

Jedynym znanym dziełem Wiktora jest *Kronika*, która w zachowanym stanie obejmuje okres od 444 do 565 roku i jest, jeżeli wierzyć *praescriptio*, kontynuacją *Kroniki* Prospera z Akwitanii¹¹, którą Wiktor zaczął pisać w Konstantynopolu¹². Zachowana część dzieła Wiktora stanowić miała kontynuację *Kroniki* Prospera, do której widzimy też pewne nawiązania konstrukcyjne, jednak tematycznie jest to dzieło odmienne, łączące formę *Kroniki* z treścią charakterystyczną raczej dla *Historii Kościoła* – przy stosunkowo niewielkiej liczbie informacji dotyczących wydarzeń politycznych¹³.

-
- 10 Izydor z Seville, *De viris illustribus* xxv (Codoñer Merino, s. 147, 1–12): „Victor Tunnunensis, ecclesiae Africanae episcopus. Hic a principio mundi usque ad primum Iustini iunioris imperii annum breuem per consules annuos bellicarum ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgauit historiam, laude et notatione illustrem ac memoria dignam. Hic pro defensione trium capitolorum a Iustiniano Augusto exilio in Aegypto transportatur. Unde rursus Constantinopolin euocatus, dum Iustiniano imperatori et Euthicio Constantinopolitanae urbis episcopo obtrectatoribus eorundem trium capitolorum resisteret, rursus in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atque in eadem damnatione, ut dicunt, permanens moritur”.
- 11 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon, praescriptio*: „Huc usque Prosper, vir religiosus, ordinem praecedentium digessit annorum: cui et nos ista subiecimus”. Zakres *Kroniki* Wiktora jest wszakże sporny, jako że Izydor z Sewilii w *De viris illustribus* podaje: „[...] a principio mundi usque ad primum Iustini iunioris imperii annum breuem per consules annuos bellicarum ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgauit historiam”, przez co część badaczy uważa, że zachowana *Kronika* jest tylko częścią większej pracy – *Kroniki uniwersalnej* – stanowiącej rodzaj epitome z podobnych dzieł Hieronima i Prospera opisujących dzieje od stworzenia świata, która nie zachowała się do naszych czasów, i własną *Kronikę* Wiktora, która stanowić miała jego kontynuację, por. A. Planica, *Introduzione*, s. xiii–xiv. Por. także C. Cardelle de Hartmann, *Introducción*, s. 102*–106*; A. J. Cain, *Victor of Tunnuna*, [w:] *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, ed. R. Graeme Dunphy, Leiden–Boston 2010, s. 1477 oraz S. Adamiak, *African Authors in East in Times of Justinian*, s. 41.
- 12 Por. Ph. Blaudeau, *Victor of Tunnuna as user of the Ecclesiastical History of Theodore Lector: choices and objectives*, [w:] *Studies in Theodora Anagnostes*, eds. R. Kosiński, A. Szopa, Turnhout 2021, s. 82.
- 13 Por. Ph. Blaudeau, *Victor of Tunnuna as user of the Ecclesiastical History of Theodora Lector*, s. 81–82.

Można byłoby ją zatem nawet nazwać swego rodzaju *Kroniką kościelną*. Głównym celem Wiktora było stworzenie pisma polemicznego, broniącego postanowień soboru w Chalcedonie, najpierw przed monofizytami, następnie zaś przed tymi chalcedończykami, którzy prowadzili kampanię zmierzającą do potępienia Trzech Rozdziałów¹⁴.

Miasto nad Bosforem stanowi najczęstszą scenę, na której rozgrywają się opisywane przez Wiktora wydarzenia. Na 186 wydarzeń opisywanych w *Kronice* aż 72 wpisy, czyli niemal 39%, dotyczą właśnie Konstantynopola¹⁵. Nie dziwi to, skoro dzieło swe Wiktor pisał w stolicy, a jego głównym źródłem dla okresu od 444 do 518 roku był Teodor, lektor konstantynopolitańskiego Kościoła, który swemu miastu poświęca najwięcej uwagi. W *Kronice* Wiktora z Tunnuny nazwa Konstantynopol (*Constantinopolis*) występuje w różnych formach 55 razy¹⁶, zaś określenie „królewskie miasto” (*urbs regia*) 13 razy, przede wszystkim pod koniec (siedmiokrotnie po 550 roku)¹⁷. Należy zwrócić też uwagę, że jej użycie pod rokiem 479 odnosi się również do sytuacji tożsamej z okresem powstawania *Kroniki*¹⁸, a zatem zwrot „królewskie miasto” był określeniem

14 Por. A. Placanica, *Introduzione*, s. xiv–xv.

15 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447; 450.1; 450.2; 450.4; 457.1; 468; 470; 471; 473.1; 473.3; 474.1; 475.1; 475.2; 475.4; 476; 482; 486; 487; 489; 491.1; 491.2; 492.2; 494; 496; 497.1; 498; 499; 501; 506; 513; 514; 515.2; 517.2; 518.1; 518.2; 519; 520.2; 521.2; 522; 523.3; 524; 525a; 527.1; 527.2; 528; 529; 530; 534.1; 534.2; 536; 537; 540.1; 540.2; 542.1; 544.1; 548.1; 549.2; 551.1; 552.1; 552.2; 553.1; 553.2; 554.1; 554.3; 560; 563.2; 564/565; 565/566.1; 565/566.2; 566/567.1; 566/567.2; 566/567.3.

16 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447 (trzykrotnie); 448; 450.1; 450.4; 451 (dwukrotnie); 457.1; 471; 473.3; 474.1; 475.1; 475.2; 476; 482; 485; 486; 487 (dwukrotnie); 488.3; 489; 491.1 (dwukrotnie); 492.2; 496; 497.1; 499; 501; 506; 513; 514; 515.2; 517.2; 518.2; 521.2; 522; 523.3; 524; 528; 530; 534.2; 537 (dwukrotnie); 540.1 (trzykrotnie); 540.2; 541.1; 542.1; 553.1 (dwukrotnie); 554.3; 560; 565/566.

17 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 479.1; 498; 515.2; 540.2 (dwukrotnie); 544.1; 551.1; 553.2; 554.1; 564/565 (dwukrotnie); 565/566.2; 566/567.2.

18 Pod rokiem 479 Wiktor opisuje prześladowania wandalckiego króla Huneryka, który miał kazać obcinać języki wyznawcom współistotności, którzy jednak mimo to mieli cudownie mówić „Owi wyznawcy – których języki zostały całkiem odcięte – aż do końca [swych dni] potrafili mówić, o czym świadczy królewskie miasto, gdzie pochowane zostały ich ciała”. (Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 479.1: „Quos confessores, quod linguis abscisis perfecte finem adusque locuti sunt, urbs regia attestatur, ubi eorum corpora iacent”). Z użytej przez Wiktora formy wynika, że owo świadectwo pochodzi z czasów pobytu Wiktora w Konstantynopolu, a nie jest zaczerpnięte z wcześniejszych źródeł, zwłaszcza że pod rokiem 566/567, informując o śmierci Teodora, biskupa C-barssusi, podaje, że został on „pochowany obok wyznawców, którym król Wandalów

stosowanym w czasie pobytu Wiktora w Konstantynopolu. Pomijając ten ostatni przykład, Wiktor tylko dwukrotnie (s.a. 498¹⁹ i 515.2²⁰) określa tak stolicę we wpisach dotyczących okresu pokrywającego się z *Historią Kościoła* Teodora Lektora, mimo że wiemy, iż ten ostatni autor często określał Konstantynopol właśnie greckim odpowiednikiem *urbs regia*, czyli βασιλις²¹. Poświadczać to może zresztą sama *Kronika* Wiktora, gdyż oba passusy, w których stosuje tę nazwę przed 518 rokiem, pochodzą właśnie z *Historii* Teodora. W każdym razie wydaje się, że najczęściej używana przez Wiktora nazwa *Constantinopolis* jest jego podstawowym określeniem stolicy nad Bosforem. Poza tym Wiktor odnosi się do Konstantynopola kilkakrotnie bez wymienienia go z nazwy²².

Wydarzenia opisywane w *Kronice* rzadziej rozgrywają się w innych czołowych stolicach kościelnych, w Aleksandrii 20 razy²³; w Rzymie 19 razy²⁴; w Antiochii 15 razy²⁵, a w Jerozolimie 12 razy²⁶. Konstantynopol pojawia się więc najczęściej, co nie dziwi, jako że dla Wiktora stanowi on prawdziwą stolicę cesarstwa, jest miejscem, gdzie rozgrywają się najważniejsze wydarzenia i podejmowane są najważniejsze dla państwa i Kościoła

Huneryk obciął języki” (Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 566/567: „et iuxta confesores, quibus Ugnericus Wandalorum rex linguas absciderat, sepelitur”).

- 19 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 498: „Olympius quidam Arrianus, in balneis, quae Heleniana vocantur, **apud regiam urbem**, sanctam et consubstantialem Trinitatem blasphemans, tribus igneis siclis angelo ministrante invisibiliter in piscina frigidae aquae percussus, vitam impie simulque prodigiöse finivit”.
- 20 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 515.2: „Eo tempore Euphemius Constantinopolitanus episcopus apud Ancyram Galatiae et Ariagne Augusta **in regia urbe** de hac vita transiere”.
- 21 W *Epitome Historii Kościoła* Teodora Lektora określenie „βασιλις” w odniesieniu do Konstantynopola występuje ośmiokrotnie (*Epitome* 27 [362] – „βασιλιδα”; 29 [364] – „βασιλιδι”; 36 [371] – „βασιλιδι”; 77 [413] – „βασιλιδα”; 90 [431] – „βασιλιδος”; 97 [438] – „βασιλιδος”; 104 [449] – „βασιλιδος”; 112 [461] – „βασιλιδα”), zaś w zachowanych nielicznych fragmentach tego dzieła dwukrotnie, w: F1 [52a]: „βασιλιδος” oraz F9 [37]: „βασιλιδι”.
- 22 Przykładowo Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 494; 500; 501.
- 23 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 453.1; 457.3; 458.2; 460; 475.5; 477.1; 480; 490.1; 492.1; 495.2; 507; 517.1; 521.1; 524; 538.2; 539; 541.1; 551.2; 555.2; 561.
- 24 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 454; 455; 458.1; 463.2; 467.2; 469; 473.2; 473.6; 473.7; 484; 487; 492.1; 497.2; 524; 538.1; 541.1; 542.1; 558; 564/565.1.
- 25 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 444; 465.1; 473.5; 477.3; 488.3; 490.2; 491.2; 492.1; 497.3; 504; 521.1; 524; 540.3; 548.2; 555.3.
- 26 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 459; 465.2; 473.5; 477.2; 492.1; 509; 521.1; 524; 535; 544.2; 552.3; 564/565.2.

decyzje. O ile jeszcze do upadku Neposa Wiktor regularnie informuje o zmianach na tronie cesarzy zachodniorzymskich, o tyle panowanie Odoakra czy panowanie gockie w Italii pomija milczeniem²⁷. Wydaje się zresztą, że dla Wiktora owo przesunięcie się rzeczywistego centrum cesarstwa nad Bosfor dokonało się już po śmierci Walentyniana III, kiedy to kronikarz zaczął numerować kolejnych cesarzy rzymskich wyłącznie według panowania władców wschodniorzymskich²⁸.

Powyższa dysproporcja pomiędzy częstotliwością powoływania się przez Wiktora na Konstantynopol a inne miasta cesarstwa zmniejsza się jednak, jeżeli weźmiemy pod uwagę występujące w *Kronice* stolice biskupie. Biskupi konstantynopolitańscy wymienieni są przez Wiktora 25 razy. Raz okreśłani mianem biskupa „miasta królewskiego”²⁹, a raz jako biskupa „owego miasta”³⁰. W pozostałych 23 przypadkach (92%) stołeczni patriarchowie są nazwani biskupami konstantynopolitańskimi (*Constantinopolitanus*, *Constantinopolitanus episcopus*) lub rzadziej biskupami konstantynopolitańskiego Kościoła (*Constantinopolitanae ecclesiae episcopus*)³¹. Niemalże równie często Wiktor przywołuje biskupów Antiochii (20 razy)³², rzadziej biskupów Aleksandrii (13 razy)³³; Rzymu (11 razy)³⁴

27 Po 476 roku Wiktor traci jakiegokolwiek zainteresowanie politycznymi dziejami Italii aż do 554 roku, kiedy informuje jednym zdaniem, że eunuch Narses pokonał króla gockiego Totilę (Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 554.4: „Narses eunuchis ex praeposito patricius Tutilanem Gothorum regem proelio apud Italiam mirabiliter superat ec perimit et omnes eius divitias tollit”). Na kartach *Kroniki* informacja ta jest tym bardziej zaskakująca, że wcześniej autor nie tylko nie informuje, jak doszło do tego, że Totila rządził w Italii, ale w ogóle nie informuje o gockich rządach na tym terenie ani tym bardziej o wojnach prowadzonych tam przez Belizariusza.

28 Por. R. Kosiński, *Poczucie tożsamości Wiktora z Tunnuny*, [w:] *Jednostka, rodzina i struktury społeczne w perspektywie historycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Cezaremu Kukli z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. P. Łozowski i R. Poniat, Białystok 2022, s. 119–121.

29 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 564/5: „[...] Eutychio regiae urbis episcopo”.

30 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447: „[...] Flavianus eiusdem urbis episcopus”.

31 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447, 448; 450.4; 451; 473.3; 482; 485; 486; 487; 489; 492.2; 496; 497.1; 501; 515.2; 517.2; 521.2; 524; 537; 540.1; 542.1; 553.1; 565/6.1.

32 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447; 451; 482; 485; 487; 488.3; 490.2; 497.3; 499; 504; 509; 512; 516; 521.2; 539; 540.3; 542.1; 548.2; 553.1; 555.3.

33 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447; 448; 451; 482; 484; 485; 487; 494; 517.1; 521.2; 540.2; 542.1; 553.1.

34 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447; 451; 459; 497.2; 499; 540.1; 541.1; 542.1; 550.1; 557.1; 563/4.1.

czy biskupów Jerozolimy (7 razy)³⁵. Doliczając jednak do powyższego wyczerpania pozostałe wzmianki w *Kronice*, w których występują poszczególne główne Kościoły, otrzymamy liczbę dla Aleksandrii – 32 wystąpienia, Rzymu – 29 wystąpień, Antiochii – 27 wystąpień, a dla Jerozolimy – 16. Pomijając zatem tę ostatnią, odsuniętą nieco na bok głównych wydarzeń kościelnych w opisywanym okresie, możemy dojść do wniosku, że Wiktor bynajmniej nie wyróżnia stołecznego Kościoła i nie poświęca mu uwagi większej niż pozostałym patriarchom, zaś Konstantynopol występuje na kartach jego dzieła najliczniej z uwagi na pełnioną przezeń funkcję politycznego centrum cesarstwa, miejsca pobytu cesarza i podejmowania przezeń decyzji³⁶.

Odnosnie do kategorii wydarzeń rozgrywających się na kartach *Kroniki*, w których Konstantynopol został jednoznacznie przez autora wskazany, to dotyczą one jednak przede wszystkim kwestii kościelnych. Pomijam w tym miejscu te wpisy, w których stolica jest domyślnym miejscem akcji, jak w przypadku inauguracji panowania kolejnych cesarzy, jest ona tu dla autora niewątpliwym miejscem związanych z tym ceremonii i nie widzi on konieczności wyraźnego wskazania nazwy miasta, w którym się one dokonują. Inaczej przedstawia się kwestia miejsca śmierci władców, gdyż Wiktor przy opisie zgonu większości cesarzy wyraźnie wskazuje, że zmarli oni właśnie w Konstantynopolu³⁷. Wiktor nie informuje także, gdzie

35 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447; 451; 459; 509; 552.3; 553.1; 563/4.2.

36 Por. Ph. Blaudéau, *Victor of Tunnuna as user of the Ecclesiastical History of Theodore Lector*, s. 93–94.

37 Tak jest w przypadku cesarza Teodozjusza II (Wiktor z Tunnuny, s.a. 450.1: „Theodosius imperator anno vitae suae LXII Constantinopoli moritur”), Marcjana (s.a. 457.1: „Marcianus imperator Constantinopoli moritur...”), Leona I (s.a. 474.1: „Leo maior Augustus Constantinopoli moritur”), Zenona (s.a. 491: „Zenon imperator Constantinopoli moritur anno vitae suae XLII”) oraz Anastazjusza, którego miejsce zgonu w *Kronice* nie wprost określone jako Konstantynopol, ale jedynie pałac cesarski, co jest jednak w tym wypadku jednoznaczne (s.a. 518.1: „Anastasius imperator intra palatium suum, tonitruorum terrore fugatus et coruscationis iaculo percussus in cubiculo, quo absconsus fuerat, moritur et cum ignominia absque consuetis exequiis ad tumulum ducitur, anno vitae suae LXXXVIII”). Wiktor nie wspomina o zgonie Leona II, zaś w przypadku śmierci Justyna i Justyniana nie podaje miejsca tego wydarzenia (s.a. 527: „Iustinus imperator moritur”; s.a. 566/567: „Iustinianus vitae suscepit finem indicatione XV”). Konstantynopol jest natomiast miejscem śmierci cesarzowej Ariadny (s.a. 515.2: „Eo tempore [...] et Ariagne Augusta in regia urbe de hac vita transiere”).

władcy podejmowali opisywane przez kronikarza decyzje polityczne, jak chociażby w przypadku wydania przez cesarza Zenona *Henotikonu*³⁸ czy też zakończenia schizmy akacjańskiej przez cesarza Justyna³⁹. Wydaje się, że dla kronikarza Konstantynopol był oczywistym miejscem podejmowania wszelkich decyzji cesarskich. Podobnie sprawa ma się również z informacjami w *Kronice* o naturalnych sukcesjach na stołecznym tronie biskupim czy depozycjach patriarchów na rozkaz cesarzy, gdzie Konstantynopol jest miejscem domyślnym tych wydarzeń. Jedynie w przypadku usunięcia patriarchy Antyma miejscem opisywanych wydarzeń w *Kronice* jest jednoznacznie Konstantynopol, co jednak wynika z szerszego kontekstu zdania⁴⁰, a nie z potrzeby umiejscowienia tego wydarzenia. Wydaje się bowiem, że fakt umiejscowienia wszystkich powyższych zmian biskupich w stolicy jest dla Wiktora oczywisty.

Wiktor informuje o odbywających się w mieście synodach. Wymienia synod zwołany przez Flawiana w sprawie Eutychesa⁴¹; zwołany przez Eufemiusza w sprawie potwierdzenia ważności postanowień chalcedońskich⁴²; zwołany przez cesarza Anastazjusza przeciw soborowi w Chalcedonie⁴³

38 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 482: „Zenon imperator, Eutychiani poculo erroris sopitus, Acacium Constantinopolitanum episcopum damnatoribus synodi Chalcedonensis Petro Alexandrino et Petro Antiocheno episcopis per henoticum a se prolatum socios, eorum communionem polluitur et cum eis a catholica fide recedit”.

39 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 521.2: „Justinus imperator Orientales, [...] Occidentalibus antistitibus sub digna satisfactione coniungit, redivivaeque facit synodi Chalcedonensis decreta, Zenonis et Anastasii principum temporibus abdicata”.

40 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 540.1: „Agapitus archiepiscopus Romanus Constantinopolim venit et Anthimum episcopum, Constantinopolitanae ecclesiae perversorem Chalcedonensis synodi inimicum, deponit, Theodoram Augustam eius patronam communionem privat et Menam protinus Constantinopolitanae ecclesiae episcopum facit”.

41 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447: „Qui [sc. Eutyches] synodali invitatus colloquio Constantinopolim congregato, cui sanctus praefuit Flavianus eiusdem urbis episcopus, [...], damnationem cum proprio errore susceperat [...]”

42 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 492.2: „Euphemius Constantinopolitanus episcopus, [...], synodum congregat, Chalcedonensis synodi decreta confirmat”.

43 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 499: „Anastasius imperator, [...], Constantinopolim synodum congregat et contra Diodorum Tarsensem, Theodorum Mopsuestenum cum scriptis, Theodoretum Cyri, Ibam Edessenum, Andream, Eutherium, Cyrum et Iohannem episcopos ceterosque alios, qui in Christo duas praedicabant naturas duasque formas et qui non confiterentur unum de Trinitate crucifixum, una cum Leone Romano episcopo et eius tomo atque Chalcedonensi synodo, inferre anathema persuasit”.

oraz zorganizowany na polecenie cesarza Justyniana II Sobór Konstantynopolitański⁴⁴, który Wiktor łączy z trzęsieniem ziemi w stolicy. Zniszczyło ono liczne kościoły i obaliło niemal wszystkie ołtarze w mieście⁴⁵.

Konstantynopol, jako siedziba cesarza i główne centrum administracyjne cesarstwa, jest też na kartach *Kroniki* miejscem, do którego przybywali hierarchowie w sprawach osobistych lub swych Kościołów, aby na dworze uzyskać wsparcie cesarskie lub usiłować zmienić swą sytuację, jak w przypadku deponowanego biskupa Aleksandrii Teodozjusza⁴⁶ czy chroniącego się tu w czasie wojen gockich Dacjusza z Mediolanu⁴⁷. Nad Bosfor przybyli też wyznawcy afrykańscy poddani torturom za czasów panowania wandalskiego króla Huneryka⁴⁸.

W Konstantynopolu przebywali również dwaj papieże. Pierwszym, który przybył tu na polecenie króla gockiego Teodahata, był Agapit⁴⁹, drugim, którego zmuszono do przyjazdu do stolicy na polecenie cesarza Justyniana, był Wigiliusz⁵⁰. Wigiliusz otwiera też całą galerię osób, które w związku ze sporem wokół *Trzech Rozdziałów*, przede wszystkim za sprzeciw wobec polityki cesarskiej, były wzywane na polecenie cesarza do Konstantynopola.

44 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 553.1: „Constantinopolim synodus Iustiniani principis praecepto colligitur [...]”. Z kolei zwołany przez patriarchę Macedoniusza synod skierowany przeciwko postanowieniom soboru w Chalcedonie nie jest w sposób jednoznaczny przez Wiktora umiejscowiony w stolicy: Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 497.1: „Macedonius Constantinopolitanus episcopus, synodo facta, condemnat eos, qui Chalcedonensis decreta synodi suscipiunt et eos, qui Nestorii et Eutychis defendunt”.

45 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 553.2: „His ita gestis, terrae motus urbem regiam a fundamentis concutiens aedificia plurima porticusque deiecit et, basilicis consistentibus, altaria paene cuncta prostravit”.

46 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 540.2: „[...] Theodosius, Constantinopolim Sycas relegatus, totum paene palatium et maximam regiae urbis partem sua perfidia maculavit”. Z kolei opisując przybycie do cesarza Anastazjusza z Rzymu deponowanego biskupa Aleksandrii Jana Talai, Wiktor nie precyzuje, że ów patriarcha przybył do Konstantynopola, Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 494: „Iohannes episcopus Alexandrinus a Romana ecclesia veniens Anastasio imperatori supplicat, ut eum throno suo pro antiqua amicitia reddat”.

47 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 554.3: „Datius Mediolanensis episcopus Constantinopolim venit [...]”.

48 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 479: „Quos confessores, quod linguis abscisis perfecte finem adusque locuti sunt, urbs regia attestatur, ubi eorum corpora iacent”.

49 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 540.1: „Agapitus archiepiscopus Romanus Constantinopolim venit [...]”.

50 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 544.1: „Iustinianus imperator [...], Vigilium Romanorum episcopum subtiliter compellit, ut ad urbem regiam properaret [...]”.

Wśród nich znajdowali się biskupi afrykańscy Reparatus, Firmus, Prymazjusz i Werekundus⁵¹, biskup Frontyn z Salony⁵² oraz kolejni biskupi afrykańscy Muzykus, Brumazjusz, Donat, Chryzoniusz, Wiktor i Teodor⁵³, którzy odbyli dysputę z biskupem Konstantynopola. Część z wymienionych wyżej biskupów była następnie w stolicy internowana⁵⁴.

Poza wspomnianymi przypadkami Konstantynopol był miejscem śmierci papieża Agapita⁵⁵ oraz biskupa Teodora z Cebarsussi, który też został tu pochowany⁵⁶. Wiktor wspomina w ślad za swym źródłem, *Historią Kościoła*, wspólnotę konstantynopolitańskich arian, opisując sprawę Olimpiusza, który zbluźnił przeciw Trójcy Świętej i został cudownie za to ukarany⁵⁷. Wiktor podaje także, że wyrok potępienia Akacjusza wydany przez Synod Rzymski został doręczony Akacjuszowi w Konstantynopolu przez mnichów tego miasta. Dokument wymienia nazwy klasztorów,

51 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 551.1: „Reparatus archiepiscopus Carthaginensis ecclesiae, Firmus Numidarum episcoporum primas et Primasius ac Verecundus concilii Byzanceni episcopi pro fidei causa ad urbem regiam eiusdem praecepto principis evocantur”.

52 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 554.1: „Frontinus episcopus ad urbem regiam evocatus [...]”.

53 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 564/565: „Musicus, Brumasius, Donatus et Chrysonius episcopi de Africa et Victor ac Theodorus episcopi similiter ex Aegypto ad urbem regiam imperiali praecepto evocantur”.

54 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 564/565: „Qui [...] ab invicem segregati, per monasteria eiusdem urbis custodiae mittuntur”.

55 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 541.1: „Agapito archiepiscopo Romano Constantinopoli mortuo [...]”.

56 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 566/567: „Theodorus Cebarsuscitanus episcopus, [...] exilio apud urbem regiam eo mense et die quo Iustinianus moritur et iuxta confessores, quibus Ugnericus Wandalorum rex linguas absciderat, sepelitur”.

57 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 498: „Olympius quidam Arrianus, in balneis, quae Heleniana vocantur, apud regiam urbem, sanctam et consubstantialem Trinitatem blasphemans, tribus igneis siclis angelo ministrante invisibiliter in piscina frigidae aquae percussus, vitam impie simulque prodigiose finivit”. Natomiast drugi zacerpnięty z dzieła Teodora Lektora (por. Teodor Lektor, *Epitome* 122 [475] (wyd. Kosiński, Szopa, Twardowska, s. 291). Passus dotyczący konstantynopolitańskich arian nie został przez Wiktora umiejscowiony w stolicy – zob. Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 500: „Barbas quidam Arriani erroris episcopus, dum praesumit contra regulam supra baptizandum dicere: «Baptizat te Barbas in nomine Patris per Filium in Spiritu Sancto», protinus aqua, ex qua futurus erat baptizare hominem, nusquam comparuit, vas vero ipsum, in quo aqua erat, confractum est. Quod considerans qui baptizandus erat, protinus ad catholicam currit et baptismum regulariter suscipit”.

z których ci pochodzili⁵⁸. W stolicy Wiktor umieszcza również negatywne w jego opinii działania cesarza Anastazjusza – krytykę ewangelii i ewangelistów, jaka miała dokonać się na rozkaz władcy⁵⁹, oraz wprowadzenie na jego polecenie teopaschickiego dodatku do hymnu *Trishagion*⁶⁰.

Z kolei z kwestii politycznych Wiktor, poza wspomnianymi wyżej zgonami kolejnych władców, wyraźnie umiejscawia w Konstantynopolu przede wszystkim przewroty i inne dramatyczne wydarzenia wstrząsające życiem politycznym cesarstwa – zamach na Aspara i jego rodzinę⁶¹, uzurpację Bazyliskosa⁶² i następującą po niej restaurację władzy cesarza Zenona⁶³; bunt Witaliana, którego wojska dotarły pod stolicę⁶⁴, oraz jego późniejsze zabójstwo⁶⁵; uzurpację Hypacjusza⁶⁶; najazd Bułgarów, którzy zagrozili Konstantynopolowi⁶⁷, czy w końcu rozruchy fakcyjne⁶⁸.

-
- 58 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 487: „Acacius Constantinopolitanus, Petrus Alexandrinus et Petrus Antiochenus episcopi, Chalcedonensis synodi inimici, a Felice ecclesiae Romanae praesule et synodo Italiae facta damnantur, et ipsa damnatio Acacio, Constantinopolim legatis missis, per monachos monasteriorum Acoemetensium, Basiani atque Dii ingeritur”.
- 59 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 506: „Constantinopoli iubente Anastasio imperatore sancta euangelia tamquam ab idiotis euangelistis composita reprehenduntur atque emendantur”.
- 60 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 513: „Anastasio imperatoris praecepto Plato civitatis praefectus et Marinus pulpitem ecclesiae sancti Theodori ascendentes et hymno, quem Graeci *Trisagion* dicunt, ὁ σταυρωθεὶς δι’ ἡμᾶς noviter apponentes [...]”.
- 61 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 471: „Aspar et duo filii eius Patricius Caesar et Ardaburius Constantinopoli, praecepto Leonis Augusti, occiduntur”.
- 62 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 475.2: „Eodem consulatu Basiliscus cum filio Marco imperium cum tyrannide Constantinopoli sumit”.
- 63 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 476: „Zenon Augustus vigesimo mense adunato exercitu Constantinopolim ab Isauria redit, imperium resubmit [...]”.
- 64 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 514: „Vitalianus comes cum manu valida barbarorum Constantinopolim veniens in Sosthene sedit [...]”.
- 65 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 523.3: „Vitalianus Constantinopoli intra palatium, loco, quod δέλφαινα Graeco vocabulo dicunt, Iustiniani patricii factione dicitur interfectus fuisse”.
- 66 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 530: „Hypatius Anastasio principis nepos, tyrannidem Constantinopoli assumens [...]”.
- 67 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 560: „Bulgares Thraciam pervadunt et usque ad Sycas Constantinopolim veniunt [...]”.
- 68 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 565/566.2: „Eo anno Prasini apud regiam urbem civile bellum faciunt multosque rei publicae viros gladio frequenti congressione prosternunt [...]”.

Poza tym Wiktor informuje, że lud Konstantynopola zmienił imię żony cesarza Justyna z Lupicyny na Eufemię⁶⁹. Do Konstantynopola powrócił też po złożeniu przysięgi wierności Witalian, który został tam uhonorowany przez cesarza Justyna⁷⁰. Belizariusz z kolei dostarczył do stolicy pojmanego wandalckiego króla Gelimera wraz ze zrabowanymi w Afryce skarbami⁷¹.

Obraz topografii Konstantynopola, jaki wyłania się z *Kroniki* Wiktora, nie jest zbyt dokładny. Sześciokrotnie wspomina on wprawdzie konstantynopolitańskie klasztory i kościoły, jednak trudno uznać te informacje za szczegółowe czy precyzyjne. Eutyches określony jest przez niego jako prezbiter i archimandryta „pewnego klasztoru w Konstantynopolu”⁷². Leon II miał być skrycie uratowany od śmierci z ręki ojca przez cesarzową Ariadnę i ustanowiony duchownym „jednego z kościołów Konstantynopola”⁷³. Sprzeciwiający się polityce Justyniana biskupi afrykańscy – Muzykus, Brumazjusz, Donat, Chryzoniusz, Wiktor i Teodor – zostali od siebie oddzieleni i uwięzieni w różnych „klasztorach tego samego miasta”⁷⁴. Kara, jaką dotknięty został Konstantynopol po soborze z 553 roku, było trzęsienie ziemi, które „zniszczyło liczne budowle i portyki, a w ocalałych bazylikach prawie wszystkie ołtarze zostały obalone”⁷⁵. Monofizyci (gajanici, teodozjanie), za sprawą przebywającego w Konstantynopolu deponowanego patriarchy Aleksandrii Teodozjusza, mieli wznosić bliżej nieokreślone „klasztory i domy modlitwy w królewskim mieście”⁷⁶.

69 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 518.2: „Cuius coniux Lupicina nomine dicebatur, quam Constantinopolitani Euphemiam postea vocaverunt”.

70 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 522: „Vitalianus sacramento suscepto, Constantinopolim redit, quem Iustinus Augustus grate suscipiens magistrum militum facit et consulatum dare permittit”.

71 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 534.2: „Belesarius magister militum ac patricius Geilimer tyrannum capit et eum cum divitiis ex rapinis Africae conquestis Constantinopolim Iustiniano imperatori adducit”.

72 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 447: „Eutyches presbyter et archimandrita cuiusdam monasterii Constantinopolitani [...]”.

73 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 475: „[...] unius ecclesiae Constantinopolitanae [...]”.

74 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 564/5: „[...] per monasteria eiusdem urbis [...]”.

75 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 553.2: „[...] terrae motus urbem regiam a fundamentis concutiens aedificia plurima porticusque deiecit et, basilicis consistentibus, altaria paene cuncta prostravit”.

76 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 540.2: „[...] monasteria atque oratoria apud urbem regiam construxissent”.

Jedynie pod rokiem 487 pojawia się informacja, że wyrok potępienia biskupa Akacjusza wydany przez synod biskupów Italii został doręczony patriarsze „przez mnichów z klasztorów akojmetów, Basianusa oraz Diona”⁷⁷. Warto tu zaznaczyć, że ta precyzyjna informacja została przez Wiktora zaczerpnięta z *Historii Kościoła* Teodora Lektora⁷⁸. Klasztor akojmetów pojawia się w *Kronice* raz jeszcze, gdy Wiktor informuje, że właśnie w nim biskup Hadrumentum Prymazjusz, jeden z przeciwników polityki religijnej Justyniana, został umieszczony na rozkaz cesarza⁷⁹. Opisując zamieszki w stolicy, które wybuchły po wprowadzeniu do hymnu *Trisagion* teopaschickiego dodatku „któryś został za nas ukrzyżowany”, Wiktor informuje z kolei, że dodatek ów został na polecenie cesarza Anastazjusza wprowadzony w kościele świętego Teodora⁸⁰.

Pod rokiem 513 Wiktor zawarł też szereg innych topograficznych szczegółów dotyczących Konstantynopola, które również zaczerpnął z *Historii Kościoła*. Podaje bowiem, że procesja śpiewająca wersję hymnu z teopaschickim dodatkiem udała się w drogę „przez forum Konstantyna do Wielkiego Kościoła”⁸¹, zaś w wyniku zamieszek wywołanych przez faksję cyrkowe spłonęła „dzielnicza nazywana ἀπὸ τῆς Χάλκῆς aż do forum Konstantyna, na długości 94 kolumn [stojących przy] ulicy”⁸². Warto zwrócić uwagę, że Wiktor używa w tym miejscu nazwy greckiej, nie próbując jej tłumaczyć na łacinę, a nawet transliterować, co zdaje się

77 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 487: „[...] per monachos monasteriorum Acoemetensium, Basiani atque Dii [...]”.

78 *Historie Kościoła Jana Diakrinomenosa i Teodora Lektora*, przekład, wstęp i komentarz R. Kosiński, A. Szopa i K. Twardowska, Kraków 2019, s. 160–161. Interesujące jest to, że wymienione klasztory pojawiają się (wraz z klasztorem Matrony) w *Chronografi* Teofanesa jako broniące postanowień soboru w Chalcedonie w okresie panowania cesarza Anastazjusza – zob. Teofanes AM 5991 (wyd. de Boor, s. 141, 24–27): „Καὶ προετρέπετο τὰ μοναστήρια πρὸς ἔνωσιν, μάλιστα δὲ τὴν Δίου μονὴν καὶ Βασιανοῦ καὶ τῶν Ἀκοιμήτων καὶ Ματρῶνης, ἃ τίνα μᾶλλον καὶ ἀπέσχιζον τῶν δεχομένων τὸ ἐνωτικὸν Ζήνωνος καὶ ἐξορίας προθύμως ὑπέμενον”. Teofanes zaczerpnął tę informację najprawdopodobniej z *Epitome* – dzieła Teodora Lektora.

79 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 552.2: „Acoemetensi monasterio relegatur”.

80 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 513: „[...] ecclesiae sancti Theodori”.

81 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 513: „[...] dum per forum Constantini id psallentes ad maiorem ecclesiam pergunt [...]”.

82 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 513: „[...] incendium in urbem miserunt combustaque est civitas ἀπὸ τῆς Χάλκῆς quod vocant usque ad Constantini forum supra longitudinem plateae columnarum XCIV”.

potwierdzać, że opis tych wydarzeń poznał za pośrednictwem źródła pisanego, nie zaś ustnej relacji, zwłaszcza że w tym samym passusie Wiktor zapisał również treść teopaschickiego dodatku do hymnu Trishagion w wersji greckiej: „ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς”⁸³.

Oczywiście Wiktor, który najprawdopodobniej znał grekę, a przynajmniej umiał z niej korzystać, mógł sam zapisać tę nazwę w alfabecie greckim. Wydaje się to jednak mało prawdopodobne, o czym może świadczyć łaciński zapis innych nazw topograficznych. I tak pod rokiem 498, relacjonując anegdotę dotyczącą arianina Olimpiusza, podaje, że ów zbluźnił przeciw Trójcy w „łaźniach zwanych Heleniana”⁸⁴, nie używając przy tym alfabetu greckiego. W transliteracji łacińskiej podaje też Wiktor nazwy geograficzne związane z rejonem Konstantynopola, takie jak Sosthenion (s.a. 514) czy Syki (s.a. 540.2 i 560).

W tym kontekście interesujące jest dwukrotne wykorzystanie przez Wiktora terminu *Rheuma* na określenie Bosforu (s.a. 519 i 530) – w obu przypadkach w podobnym kontekście. Za pierwszym razem do Bosforu zostało wrzucone ciało prepozyta Amancjusza, straconego na rozkaz cesarza Justyna⁸⁵, za drugim – taki sam los spotkał zwłoki zabitego w nocy wraz z Pompejuszem Hypacjusza⁸⁶. Antonio Placanica w komentarzu do tego miejsca⁸⁷, powołując się na dzieło Charlesa Du Cange’a⁸⁸, przyjmuje, że *Rheuma* oznacza Bosfor. O takim znaczeniu greckiego terminu *Ῥεῦμα* pisze również Raymond Janin⁸⁹. Należy też nadmienić, że wspo-

83 Vittore da Tunnuna, *Chronicon*, s. 32 *cum apparatus*. W najnowszym wydaniu *Kroniki Carmen Cadelle de Hartmann (Victoris Tunnunensis Chronicon*, s. 31) przyjmuje wprawdzie łacińską transliterację zarówno frazy: „o staurotis di emas”, jak i „apo tis calcis”, podając w komentarzu, że lekcje XVI-wiecznych rękopisów Juana Péreza (*Perezianus Escorialensis* & IV, 23 oraz *Perezianus Segobrigensis Capituli cathedralis*) sugerują, że ktoś niezbyt obeznany z greką przetłumaczył na ten język znajdujący się w rękopisach tekst zapisany w transliteracji łacińskiej (*Victoris Tunnunensis Chronicon*, s. 87). O kwestiach obecności zapisów greckich w *Kronice* Wiktora zob. niżej.

84 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 498: „[...] in balneis, quae Heleniana vocantur [...]”. Warto podkreślić, że tę informację Wiktor również zaczerpnął z greckiej *Historii Kościoła* Teodora Lektora.

85 Wiktor, *Kronika*, s.a. 519: „[...] in Rheuma iactatur [...]”.

86 Wiktor, *Kronika*, s.a. 530: „[...] in Rheuma iactatur [...]”.

87 Vittore da Tunnuna, *Chronica*, s. 104.

88 *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688, kol. 1290.

89 R. Janin, *Constantinople byzantine, Développement Urbain et Répertoire Topographique*, Deuxième édition, Paris 1964, s. 1.

mniany przez włoskiego wydawcę Charles Du Cange w swym *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*⁹⁰, powołując się właśnie na dwa przypadki w *Kronice* Wiktora z Tununy, tłumaczy łaciński termin *Rheuma* jako *pro ipso mari*, o czym Placanica nie wspomina. Z kolei Evangelinus Apostolides Sophocles wprawdzie nie podaje znaczenia terminu ρεῦμα (podaje jedynie znaczenie *rheumatism*), to jednak informuje, że czasownik ρευματίξω używany był między innymi w znaczeniu *to throw into a stream, to drown*⁹¹. Należy jednak zwrócić uwagę, że w tym wypadku Wiktor zdecydował się na transliterację greckiego terminu, co może wiązało się z tym, że ów grecyzm znany był w łacinie tego okresu. Termin *rheuma* używany był bowiem przez pisarzy chrześcijańskich na oznaczenie przyływu/odpływu morza, prądu, upływu, czy też kataru⁹².

Kwestia użycia przez Wiktora zapisu greckiego do odnotowania toponimu konstantynopolitańskiego pojawia się również po roku 523. Wówczas Wiktor donosi o zamordowaniu Witaliana „w pałacu w Konstantynopolu,

90 *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, t. 7: R–S, editio nova, Nior 1886, s. 182

91 E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*, Leipzig 1914, s. 968 s.v. ρεῦμα i ρευματίξω. Podając znaczenie tego ostatniego słowa Sophocles powołuje się na *Chronografię* Jana Malalasa, XVI, 19 (wyd. Thurn, s. 334, 38), które używa go w takim samym kontekście. Jan Malalas podaje, że w czasie niepokojów społecznych w Konstantynopolu, które wybuchły w związku z teopaschickim dodatkiem do hymnu *Trisagion*, na rozkaz cesarza Anastazjusza uwięzionych zostało wielu z uczestników zamieszek, „zaś inni zostali wrzuceni przez prefekta miasta do Bosforu” – „τοὺς δὲ ἐρρευμάτισεν διὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως”, co zostało przełożone w angielskim tłumaczeniu (*The Chronicle of John Malalas*, transl. E. Jeffreys, M. Jeffreys and R. Scott with B. Croke, J. Ferber, S. Franklin, A. James, D. Kelly, A. Moffatt, A. Nixon, Melbourne 1986, s. 228) jako „others thrown into **the Bosphorus** by the city prefect”. Wprawdzie Malalas opis tych wydarzeń umieszcza pod koniec poświęconej panowaniu cesarza Anastazjusza księgi XVI, odnoszą się one jednak do zamieszek z roku 512, które Wiktor datuje na rok 513. Również słowiańskie tłumaczenie *Chronografii* Malalasa (s. 15,24) oddaje wspomnianą wyżej frazę jako „wви же в море вмѣта епархомъ гранымъ”. Przekład starsłowiański nie jest dokładnie datowany, ale Wasyl Istrin, wydawca słowiańskiego przekładu, wiązał go z X-wieczną preslawską szkołą piśmienniczą Jana Egzarchy, jakkolwiek na Rusi Kijowskiej tłumaczenie to było znane od końca XI wieku; por. także S. Franklin, *Malalas in Slavonic*, [w:] *Studies in John Malalas*, eds. E. Jeffreys with B. Croke i R. Scott, Sydney 1990, s. 276–287 oraz I. Sorlin, *Les fragments slaves de Malalas. Le problème de leur rétroversion en grec*, [w:] *Recherches sur la Chronique de Jean Malalas*, éd. J. Beaucamp avec la collaboration de S. Agusta-Boularot, A.-M. Bernardi, B. Cabouret et E. Caire, Paris 2004, s. 137–145.

92 Por. chociażby *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4: P–R, Warszawa 2007, s. 558 (s.v. *rheuma*).

w miejscu zwanym po grecku δέλφαια⁹³. Zapis powyższy budzi wszakże pewne wątpliwości, jako że podstawowy rękopis *Kroniki* Wiktora, jaki zachował się do naszych czasów, *Matritensis Universitas*, Fac. Iur., 134, pochodzący z XIII wieku frazę tę przekazuje w wersji zlatynizowanej: *delfacam*, jednakże lekcje marginalne w kodeksach stworzonych w drugiej połowie XVI wieku przez humanistę Juana Bautysty Péreza, kanonika i bibliotekarza katedry w Toledo (*Perezianus Escorialensis* &. IV, 23 oraz *Perezianus Segobrigensis Capituli cathedralis*), odnotowane na podstawie zaginionego rękopisu *Codex Soriensis*, pochodzącego być może z X wieku, podają wersję grecką: δελφαιακ⁹⁴. Na tej podstawie Theodor Mommsen przyjął, że forma grecka znajdowała się w pierwotnej wersji *Kroniki*, co wszakże pozostaje jedynie hipotezą, której w związku z utratą rękopisu *Soriensis* nie sposób zweryfikować⁹⁵. Hipoteza ta jest jednak prawdopodobna, nie wydaje się bowiem, by Pérez błędnie odnotował zapis grecki w tych wariantach, zaś kopista *Codex Soriensis* w przypadku innych toponimów greckich sam nie zmienił ich zapisu z łacińskiego na grecki, a przynajmniej ślady tego nie są zachowane w notach Péreza. Jeżeli jednak przyjmiemy, że w oryginalnej wersji *Kroniki* omawiany zapis widniał w wersji greckiej, oznaczałoby to, że również w opisie zabójstwa Witaliana Wiktor posługiwał się źródłem pisanym. Nie wydaje się jednak, by mogła to być *Historia Kościoła* Teodora Lektora, która zapewne kończyła się wraz ze wstąpieniem na tron cesarza Justyna⁹⁶.

Podsumowując, Wiktor poświęca Konstantynopolowi w swej *Kronice* dużo miejsca z uwagą na stołeczną rolę pełnioną przez to miasto. To w nim

93 Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*, s.a. 523.3: „[...] intra palatium, loco, quod δέλφαια Graeco vocabulo dicunt [...]”.

94 Vittore da Tunnuna, *Chronica. Chiesa e impero nell'età di Giustiniano*, a cura di A. Placanic, Firenze 1997, s. 36, *apparatus* oraz *Victoris Tunnunensis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesarauugustanis et Iohannis Biclarensis Chronicon*, ed. C. Cardelle de Hartmann, commentaria historica ad *Consularia Caesarauugustana* et ad *Iohannis Biclarensis Chronicon* ed. R. Collins, Turnhout 2001, s. 35, *apparatus*. Podobnie w przypadku analizowanego wyżej passusu s.a. 513 rękopis *Matritensis Universitas*, Fac. Iur., 134 podaje zlatynizowaną wersję zarówno nazwy topograficznej „apo tis calcis”, jak i dodatku do hymnu *Trishagion* i to w błędnej formie „o stauratis diemas” skorygowanej w ostatnim wydaniu krytycznym przez Cardelle de Hartmann na „o staurotis di emas” (*Victoris Tunnunensis Chronicon*, s. 31 *cum apparatus*).

95 *Victoris episcopi Tonnennensis Chronica*, [w:] *Chronica minora*, vol. 2, ed. Th. Mommsen, Berlin 1894, s. 197 (*Monumenta Germaniae Historica. Auctorum Antiquissimorum*, 11).

96 *Historie Kościoła Jana Diakrinomenosa i Teodora Lektora*, s. 95–96.

cesarze podejmowali decyzje polityczne, również w zakresie swej polityki religijnej, tu przybywali hierarchowie kościelni, by uzyskać na dworze określone korzyści lub schronić się przed wojnami, które toczyły się w ich rodzimych rejonach. W epoce justyniańskiej biskupi byli też wzywani na dwór cesarski w celu wywarcia na nich presji i przekonania ich do przyjęcia propagowanych przez władcę poglądów. Z pewnością jednak Wiktor nie prezentuje na kartach swego dzieła konstantynopolitocentryzmu, dużo miejsca poświęca zarówno wydarzeniom w rodzimej Afryce, gdzie przebywał przez większość swego życia, jak i kościelnym wydarzeniom w Aleksandrii, gdzie spędził wiele lat na wygnaniu.

Abstract

Image of Constantinople in the Chronicle of Victor of Tunnuna

This article is focused on the image of Constantinople found in the Chronicle of Victor of Tunnuna. Although Victor devotes a lot of space to Constantinople in his work, it is however related to the role played by this city as a center of the empire. In Constantinople, emperors resided and issued their laws, the city hosted numerous church hierarchs. On the other side Viktor does not present in his work any Constantinopolitocentrism, he devotes a lot of space both to the events in his native Africa, where he stayed for most of his life, and to the ecclesiastical events in Alexandria, where he spent many years in exile.

KEYWORDS: Constantinople, Victor of Tunnuna, late antique historiography

Bibliografia

Źródła

Jan Malalas, *Chronografia*:

Ioannis Malalae Chronographia, ed. I. Thurn, Berlin–New York 2000.

The Chronicle of John Malalas, transl. E. Jeffreys, M. Jeffreys and R. Scott with B. Croke, J. Ferber, S. Franklin, A. James, D. Kelly, A. Moffatt, A. Nixon, Melbourne 1986.

Teodor Lektor, *Epitome*:

Theodoros Anagnostes, *Kirchengeschichte*, hrsg. von G. Ch. Hansen, Zweite, durchgesehene Auflage, Berlin 1995.

Historie Kościoła Jana Diakrinomenosa i Teodora Lektora, przekład, wstęp i komentarz R. Kosiński, A. Szopa i K. Twardowska, Kraków 2019.

Teofanes, *Chronografia*:

Theophanis Chronographia, ed. C. de Boor, vol. 1–2, Leipzig 1883–1885.

Wiktor z Tunnuny, *Chronicon*:

Victoris episcopi Tonnennensis Chronica, [w:] *Chronica minora*, vol. 2, ed. Th. Mommsen, Berlin 1894, s. 163–206 (*Monumenta Germaniae Historica. Auctorum Antiquissimorum*, 11).

Vittore da Tunnuna, *Chronica. Chiesa e impero nell'età di Giustiniano*, a cura di A. Placanica, Firenze 1997.

Victoris Tunnunesis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesaraugustanis et Iohannis Biclarensis Chronico, ed. C. Cardelle de Hartmann, Turnhout 2001 (*Corpus Christianorum. Series Latina*, 173 A).

Opracowania

Adamiak S., *African Authors in East in Times of Justinian: Their Works and Sources*, „*Res Gestae*” 5 (2017), s. 35–45.

Blaudeau P., *Victor of Tunnuna as user of the Ecclesiastical History of Theodore Lector: choices and objectives*, [w:] *Studies in Theodore Anagnostes*, eds. R. Kosiński, A. Szopa, Turnhout 2021, s. 81–99.

Cain A. J., *Victor of Tunnuna*, [w:] *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, ed. R. Graeme Dunphy, Leiden–Boston 2010, s. 1477.

Cardelle de Hartmann C., *Introducción*, [w:] *Victoris Tunnunesis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesaraugustanis et Iohannis Biclarensis Chronico*, ed. C. Cardelle de Hartmann, Turnhout 2001 (*Corpus Christianorum. Series Latina*, 173 A), s. 5*–160*.

Elmoujahid S., *Kronika Iohanna z Biclara. Vizigótski králove a římští císařové očima pozdněantického kronikáře*, Brno 2016.

Franklin S., *Malalas in Slavonic*, [w:] *Studies in John Malalas*, eds. E. Jeffreys, B. Croke, R. Scott, Sydney 1990, s. 276–287.

Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, Lugduni 1688.

Glossarium mediae et infimae Latinitatis, t. 7: R–S, editio nova, Niort 1886.

- Janin R., *Constantinople byzantine, Développement Urbain et Répertoire Topographique*, Deuxième édition, Paris 1964.
- Kosiński R., *Poczucie tożsamości Wiktora z Tunnuny*, [w:] *Jednostka, rodzina i struktury społeczne w perspektywie historycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Cezaremu Kukli z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. P. Łozowski i R. Poniak, Białystok 2022, s. 119–121.
- Modéran Y., *L'Afrique reconquise et les Trois Chapitres*, [w:] *The Crisis of the Oikoumene. The Three Chapters and the Failed Quest for Unity in the Sixth-Century Mediterranean*, eds. C. Chazelle, C. Cubitt, Turnhout 2007, s. 39–82.
- Placanica A., *Da Cartagine a Bisanzio: per la biografia di Vittore Tunnunense*, „*Vetera Christianorum*” 26 (1989), s. 327–336.
- Placanica A., *Introduzione*, [w:] Vittore da Tunnuna, *Chronica. Chiesa e impero nell'età di Giustiniano*, a cura di A. Placanica, Firenze 1997, s. xi–lxv.
- Salamon M., *Jordanes w środowisku Konstantynopola połowy VI wieku. Uwagi wstępne*, „*Balcanica Posnaniensia*” 5 (1990), s. 405–415.
- Salamon M., *Mnisi scytyjscy w Konstantynopolu (519–520 r.)*, „*Balcanica Posnaniensia*” 1 (1984), s. 32–338.
- Salamon M., *Środowisko kultury łacińskiej w Konstantynopolu w IV wieku*, Katowice 1977.
- Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4: P–R, Warszawa 2007.
- Sophocles Evangelinus Apostolides, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*, Leipzig 1914.
- Sorlin I., *Les fragments slaves de Malalas. Le problème de leur rétroversion en grec*, [w:] *Recherches sur la Chronique de Jean Malalas*, éd. J. Beaucamp avec la collaboration de S. Agusta-Boullarot, A.-M. Bernardi, B. Cabouret et E. Caire, Paris 2004, s. 137–146.